

Вольга ШПАТАВА
УСПАМІНЫ ПРА АЛЯКСЕЯ КАРПЮКА

Іпатава, В. Успаміны пра Аляксея Карпюка / Вольга Іпатава // Карпюк А. Выбраныя творы / Аляксей Карпюк – Мінск, 2007. – (Беларускі кнігазбор : Серыя 1. Мастацкая літаратура).– С. 551–560.

Аляксей Карпюк — чалавек, які адыграў вялікую ролю ў маім жыцці... З чаго пачынаць успаміны пра яго? Канешне, з тага часу, калі ён, прачытаўшы мае першыя спробы пяра ў «Гродненскай правде», прынесеныя Міхасю Васільку, выклікаў мяне на вуліцу Ажэшкі, дзе месцілася абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Ісці давалося зусім недалёка: каб гіатрапіць да пісьменнікаў, трэба было толькі перайсці мост, бо дзіцячы дом № 1, дзе я тады жыла, знаходзіўся якраз пасупраць дому Элізы Ажэшкі — так што ўзімку можна было проста скаціцца з гары і, пераскочыўшы праз раку Гараднічанку, якую дзетдомаўцы называлі Вашочкай, ускараскацца якраз да аддзялення, якое дзялілася гэтым пісьменніцкім дамком яшчэ і з бібліятэкай.

Нядаўна ў нас адабралі гэтыя два пакоі — і неверагодным здаецца пе сам факт вытурвання пісьменнікаў з дома, дзе яны некалькі дзесяцігоддзяў запар ладзілі розныя сустрэчы, імпрэзы, дзе пачувалі сябе часам лепей, чыму сваім жылле... Неверагодным мне здаецца тое, што ТАМ ужо няма таго духу вольнасці, роўнасці, разняволення, якое дало мне сілы выкараскацца з савецкага духу рабства і які цяпер усе часцей называюць аўрай. А можа, варта было б застацца адной ў тых пакоях, і я зпоў адчула б яе, тую непаўторную аўру, якую ствараў менавіта ён, Аляксей Пічыпаравіч?!

Я памятаю сваё першае ўражанне ад яго магутнай постаці, ад тых камандзёрскіх інтанацый, з якімі ён адразу ж пачаў гаварыць з пягнаццацігадовай дзяўчынкай, быццам убіваючы мне ў галаву:

Пішаш нядрэнна, Оля. Але каб стаць пісьменніцай, трэба многа, вельмі многа працаваць!

Божа мой, якой там пісьменніцай! Я накрэмзала колькі там вершы- каў, слепа падпарадкоўваючыся уладнай сіле творчасці, але крэмзала іх хутчэй бяздумна, і тым болей не будавала ніякіх там планаў на будучае!

Мы табе дапаможам. Ці ўмееш ты выступаць?

Я збянтэжана прачытала вершык.

Добра! Інтанацый у цябе не хапае, але гэта можна паправіць. Значыць, я пагавару наконт цябе «наверсе». Ідзі! Не, пачакай!

Ён затрымаў мяне, каб уціснуць у далонь колькі шакаладных цукерак. Я слаба паспрабавала пярэчыць — але хто мог запырэчыць Карпюку!

У чым заключалася таямнічае абяцанне «пагаварыць на версе», я зразумела праз які тыдзень, калі пакутліва сядзела на ўроку алгебры і спрабавала зразумець нейкае ўраўненне. Шырока расчыніліся дзверы, Карпюк узнік на парозе і, паклікаўшы настаўніцу, нешта коратка растлумачыў ёй, а пасля скамандаваў:

Оля, на выхад!

Выхад» той быў паездкай у Сапоцкіна, у школу, на выступленне. У «газіку» ехалі Васіль Быкаў і Данута Бічэль. Я прачытала ў школе свае вершыкі, і назад мы ехалі ўжо як бы «камандай». Мяне нават падвезлі да самага дзетдому, дзе ніхто не зрабіў мне аніякай заўвагі за доўгую адсутнасць.

Колькі такіх паездак было пасля! Карпюк умеў і любіў іх арганізоўваць. І самымі яркімі старонкамі маіх школьных успамінаў заста- нуцца якраз тыя хвіліны, калі на сумным уроку расчыняліся дзверы, і Карпюк дзелавіта, амаль адразу павярнуўшыся назад і спяшаючыся, камандаваў:

Оля, на выхад!

А я амаль бегла за ім і радавалася, што не буду ісці ў сталовую пад піянерскія спевы і «речёвку», што змагу пасля прыезду не адразу кіравацца ў дзетдом, а трохі пастаяць пад ліпамі ля Гараднічанкі, пагля- дзецц, як ліхтары адбіваюцца ў чорнай вільгаці маленькай рэчкі і ад- чуць, як салодка пахне ладанам з адкрытых дзвярэй царквы, якая была у двух кроках ад дома Ажэшкі і педінстытута імя Янкі Купалы.

Пасля выгіўскага вечара Карпюк званком зноў выклікаў мяне ў аддзяленне.

Куды збіраешся паступаць? — запы гаўся коратка.

У тэатральны.

У тэатральны. Значыць, хочаш быць актрысай?

Хачу! — сказала я горда.

Ён прайшоўся па пакойчыку. Засмяўся:

Хочаш нябось іграць Джульет і «Бяспрыданніц»?

А што тут такога?!

— А будзеш іграць чарапашак Тарціл! Ды ты паглядзі на сябе. Ты ж маленькая, трапіш пасля толькі ў Тэатр юнага глядача! А ты пішаш вершы! Вершы!

Я назаўсёды ўдзячная Аляксею Нічыпаравічу, што ён выбіў з маёй галавы гэтую мару ўсіх правінцыйных Папялушак — быць актрысай. Письменник сам стварае свой свет, і ён у ім уладар. А ў тэатры ўла- дар —

рэжысёр. Ды і здольнасці мае да тэатру нават у самым звычай- ным жыцці, як я не раз пераконвалася — надта ж пасрэдныя...

У тым жа 1961 годзе я паступіла на рускае аддзяленне Беларускага дзяржаўнага універсітэту. Мне было шаснаццаць гадоў, і разам з Рыгорам Семашкевічам мы былі самымі маладымі студэнтамі БДУ.

На дзённым аддзяленні я вытрымала толькі два з паловай курсы. Было надта цяжка без аніякай дапамогі, я два разы губляла прытом- насць, калі збірала грошы з маленькай сваёй стыпендыі на жаданыя пантофлікі, якія, зрэшты, так і не купіла. Таму ў 1963 годзе я перайшла на завочнае аддзяленне і пераехала ў Віцебск, да цёткі Зіны. Як ні ха- целася мне ў Гродна, але ж там не было дзе нават спыніцца. Дзетдом назад не прымаў, тым болей што яго расфарміравалі ў школу-інтэрнат і перавялі за Неман, а ў нашым былым будынку размясцілі турысцкі клуб.

З Карпюком я пабачылася голькі ў 1965 годзе, калі ён наведаў Віцебск.

Дурніца, што не напісала мне! Я б нешта прыдумаў! — былі ледзь не першыя ягонныя еловы.

А што вы можаце прыдумаць? Я і ў Віцебеку ледзь прапісалася...

О-о-о, ды ты стала песімісткай! Калі хочаш у Гродна, кажы!

Канешне, хачу!

То чакай!

Я загарэлася надзеяй. Ужо ведала — Карпюк проста так не кідае абяцанкаў. І праўда—месяцы праз тры ён мне патэлефанаваў:

На лета я знайшоў табе працу ў лагеры, будзеш піянерважатай, а восенню пойдзеш гірацаваць у школу.

І я пераехала ў горад свайго дзяцінства

Гэта таксама вялікая паласа майго жыцця: першая кватэра, шлюб, нараджэнне сына... Але гаворкатут — пра Аляксея Нічыпаравіча.

Першае, з чаго ён пачаў у Гродне, было:

Ты сабрала кніжку вершаў?

Я і не думала пакуль пра кніжку. Хаця на першай жа сустрэчы студэнтаў ва універсітэце больш вопытны і сталы Эдуард Зубрыцкі запытаўся ў нас з Рыгорам Семашкевічам: «А ці гатовая кніжка?» У мяне да таго часу набіралася, можа, пяцьдзсят больш-менш вартых вершаў. А трэба было нашмат болей.

Дык садзіся і друкуй усё, што ёсць, а там паглядзім! — тут жа вызначыў маю праграму на бліжэйшы час Карпюк.

Тады я так і не села збіраць свае вершы. Паехала адразу ж у піянер- скі лагер, дзе мяне (я ўжо мела чатыры курсы філфака БДУ) прызначылі

старшай піянерважатай. З дзецьмі я заўсёды ўмела ладзіць — праводзіла там розныя літаратурныя фэсты, водныя заплывы.

Плаваць я любіла і ўмела. Яшчэ ў дзетдоме мы спаборнічалі — хто больш разоў пераплыве Нёман, не кранаючыся дна? І тут у лагеры, дзе густы сасновы пах бору над Нёманам, здаецца, цёк па жылах, я пражыла паўтара месяца.

Мне было добра тут, ля горада майго дзяцінства, куды я на вы- хадныя прыезджала, каб пахадзіць па вуліцы Замкавай, паглядзець на старадаўнія кляштары і пасядзець на лавачцы ў парку.

Лета яшчэ было ў самым разгары, калі Аляксей Нічыпаравіч сам прыехаў у лагер:

Я знайшоў табе іншую працу. Будзеш працаваць не ў школе.

А дзе ж?

Ён зрабіў эфектную паўзу:

У гаркаме камсамола.

І, не слухаючы ніякіх пярэчанняў, цвёрда заявіў:

— Там табе і кватэру хутка дадуць, і палітграмаце навучышся. Я ўжо гаварыў з Нінай Нерат. Яна харошая дзеўка, не дасць цябе ў крыўду.

Маё зацвярджэнне ішло нялёгка, але «ціск» Карпюка быў вялікі, абласнос кіраўніцтва часам ішло яму на розныя саступкі, і ў рэшце рэшт 1 чэрвеня 1965 году мяне залічылі ў камсамольскі штат гораду.

Гаркам месціўся ў самым маляўнічым месцы гораду — Новым замку, які гіраз мостзлучаўся са старым, пабудаваным яшчэ Сцягіанам Батурам.

Зноў жа скажу — гэтая праца дала мне многае. Перш за ўсё, яна прывучыла да нунктуальнасці: я і дасюль амаль ніколі не спазняюся на прызначаныя сустрэчы ці мерапрыемствы. Па-другое, я адразу ж паспытала той улады (хаця япа была нікчэмнай у параўнанні з больш высокімі прыступкамі), якая кружыць нязлічаныя галопы чалавецтва. Са мной, простым інструктарам гаркама камсамола, пачціва гаварылі і нават у нечым апраўдваліся дырэктары фабрык (напрыклад, чаму на табачнай ў камсамол уступіла не столькі, колькі там было запланавана), чаму ў іх нсйкі гам камсамалец учыніў злачынства і г. д. Ва ўсе пазнейшыя часы, калі я ўжо зрабіла свой выбар, кар'ерная прыступка для мяне заўсёды была толькі магчымасцю службыць беларускай справе і нешта рабіць для Радзімы — той, якую я спазнавала менавіта ў тыя юныя гады...

Я рабіла ўсё даручанае з вялікай сур'ёзнасцю, так што мяне неў- забаве «павысілі»: я стала працаваць у абкаме камсамола загадчыцай секгару культурна-масавай работы, а значыць, больш ездзіць па каман- дзіроўках і спаёміцца з вобласцю. Гэта было падзвычай цікава яшчэ і тым, што ў

камсамоле ў гэты час працавала шмат разумных, тале- навітых людзей. У самім абкаме разам са мной працаваў, напрыклад, Павел Шаўчук, які пасля напісаў паэму «Як мяне адваджвалі адталакі» (праўда, пад псеўдапімам).

А тым часам літаратурнае жыццё ў Гродне віравала: праводзіліся літаратурныя аб'яднанні пры газеце «Гродзенская правда», дзе працаваў малады літкансультант Васіль Быкаў, да якога вялікая літаратурная слава прыйшла з надрукаваннем ў Маскве яго «Трэцяй ракеты». У Гродне да гэтага яшчэ толькі гірызвычайваліся, як прызвычайваліся і да тага, што ў Зэльве «праявілася» сваімі вершамі, якія стала магчымым друкаваць, Ларыса Геніюш.

Не буду сцвярджаць, што менавіта Карпюк дабіўся ейнага друкавання — я ўсё ж была занадта маладая ў гэтай гасподзе і многага проста не ведала. Але менавіта ён упершыню павёз нас, гродзенцаў, да Ларысы Антонаўны, і гэтае знаёмства канчаткова перакуліла той свет, да якога я пачала пільна прыглядацца яшчэ з часоў XX з'езда КПСС. Тады ж я даведалася пра БНР і ролю ў ёй Геніюш. Узаемаадносіны Ларысы Антонаўны і Аляксея Нічыпаравічаў розныя гады складваліся парознаму, што можна прасачыць па ейных лістах рознага часу. Але я думаю, што А. Карпюк рабіў усё магчымае, што можна было зрабіць для яе ў тых хамскіх, бязбожных варунках, якія склаліся вакол Л. А. у Зэльве і вышэй.

Адразу скокну да 1982 году, калі ў ноч перад пахаваннем гэтай вялікай дачкі беларускага пароду мы з Адамам Мальдзісам, якія прыехалі ў Зэльву ад Саюзу пісьменнікаў, гутарылі там з Карпюком. Мы ехалі туды з Мінску ... праз Гродна (дзе ў абкаме партыі нам загадалі не дагіусціць пахавання Геніюш па царкоўным абрадзе, чаго мы, канешне, і не думалі выконваць), вярталіся ў машыне, дзе сядзелі ўсе разам, у тым ліку і з Юркам Геніюшам і ягонай жонкай). Юрка гаварыў з Карпюком груба, адразу пасля вітання заявіўшы, што вось нам з Мальдзісам ён давярае, бо маці заўсёды казалі пра нас добра, а іншым (гэта быў ківок у бок Каршока) тут знаходзіцца не варта... Гэта доўжылася ўсю дарогу, пасля яшчэ і яшчэ, і ўрэшце Карпюк не выг рымаў. Мне было невыказна шкада яго, калі ён спачатку яшчэ браўся даказваць Юрку, што нічога не мог зрабіць з зэльвспскімі барбосамі, якія на гародчыку паэткі, дзе заўсёды цвілі вяргіні, паставілі гарадскую прыбіральню (перад тым адабраўшы ад яе палоску зямлі. Там, дарэчы, і сёлета сцяной стаіць бур'ян). Мы спрабавалі ўціхамірыць Юрку, але дарэмна... І цяпер стаіць у вачах твар Карпюка, на якім ці не ўпершыню я пабачыла нсшта падобнае да слёз...

Але вярнуся ў 1966-1973 гады. Мы паранейшаму шмат ездзілі на выступленні. Самае, бадай, запамінальнае — паездка ў Брэст, дзе мы

выступалі ў педінстытуце і дзе я наоў пазнаёмілася з Уладзімірам Калеснікам. Кажу «наоў», таму што ён разам з маімі бацькамі быў у адным партызанскім атрадзе, і, як жартаваў на сустрэчы, «бачыў Олю Іпатаву яшчэ да нараджэння», г. зн. калі мая маці была цяжарнай.

Неўзабаве і другі раз, на больш сур'ёзным узроўні, узнікла думка пра маю першую кнігу. Я ўжо добра разумела, што яе трэба нарэшце скласці.

Друкаркі ў мяне, канешне, усё яшчэ не было. Пазычыла яе Данута Бічэль, якая з маіх дзетдомаўскіх гадоў добра мною апекавалася. На ейнай друкарцы спачатку адным пальцам, а потым усё хутчэй стала я друкаваць свае вершы. Данута мне дапамагала, рэдагуючы і падказваючы, як і куды лепей паставіць слова, і нават дапісала канцоўку верша «На Нарачы»:

Цікуюць сосны, стаўшы на дыбкі,
Як плешчуцца ў хвалях чырвоныя
рыбкі...

Рукапіс гэтай кніжкі, названай мною «Раніца» (пазней мне прыпісалі атаясамленне яе з назван газеты, якая выдавалася ў часы вайны) Карпюк сам павёз у выдавецтва і паказаў Петрусю Броўку. Броўка прыслаў мне ліст з прапановай дапоўніць кніжку вершамі, бо іх сап раўды было малавата. Пасля працы я хадзіла між замкамі — Старым і Новым — і радкі самі сабой нараджаліся — пра вуліцу Замкавую, пра Каложу...

Карпюк час ад часу забягаў да мяне на працу: «Як жывеш, што патрэбна?» — і тым як бы падсцёбваў мяне. Я разумела — ён столькі ўжо апякуецца мною, гэтая кніжка патрэбная і яму як сакратару Гро дзенскага аддзялення Саюза пісьменнікаў. Адчувала сябе яму моцна абавязанай: ён так шчасліва вырашыў мае жыццёвыя праблемы — я мела працу і ўсё большы блізкую надзею на кватэру ў самой Гародні!

Кватэру я сапраўды атрымала — ужо ў 1968 годзе, перад самым нараджэннем сына. Да таго часу я стала разумець, што доўга ў камсамоле не пратрымаюся: усё там, як у складніку савецкай сістэмы, прэрэчыла маім уяўленням пра праўду і справядлівасць, хаця, паўтаруся, самі па сабе людзі там былі мне пераважна прыемныя і яны таксама ставіліся да мяне няблага.

Аляксей Нічынаравіч асцерагаўся гэтай установы. Цяпер я магу зразумець тое, што мяне тады часам страшна раздражняла: не каб спакойна прыйсці, сесці на крэсла і пераказаць што трэба! Заместгэтага ён, на імгненне зазірнуўшы ў кабінет і жэстам паказаўшы, каб я выйшла, спыняўся за вуглом Старога замка і таямніча паведамляў:

— Заўтра ў аддзяленне прыйдзе сакратар абкама! Каб была, глядзі!

Звычайна за тым вуглом свісцеў вецер — вышыня, рака ўнізе. І я казала:

Ну і што гэта за сакрэт? Нашто было сюды ісці?

Нічога ты не разумее! Зялёная яшчэ!

І гэтак жа таямніча знікаў, а я ішла назад, ужо смеючыся — надта ж забаўнай здавалася гэтая гульня ў канспірацыю!

Аднак ён ведаў больш, а менавіта: што ўсе мы былі пад пільным кантролем адпаведных органаў, і чым менш яны ведаюць, тым лепей. Да таго ж, было што і хаваць: менавіта Каргпок даваў мне чытаць замежныя выданні, Салжаніцыпа, эмігранцкі друк — усё тое, за што можна было і «схлопотать».

Дарэчы, якраз у гэтыя гады было адно здарэнне, якое таксама ака залаўплыў на мае жыццё. Нас, пісьменнікаў Гродзеншчыны, запрасілі ў Вільню. Ехалі В. Быкаў, А. Карпюк, Данута Бічэль, здаецца, Валянцін Чэкін і я. За тыдзень да той паездкі да мяне зазірнуў нейкі чалавек. Ён паказаў пэўнае гіасведчанне, доўга расказваў мне, якую адказнасць як паэт я нясу перад народамі, а пасля як бы між іншым нагадаў:

Вы собираетесь в Вильнюс. Так вот, вы как комсомолка должны нам помочь: постарайтесь запомнить, о чем будут говорить с литовцами Василий Владимирович и Алексей Никифорович...

Я разгубілася. Адмаўляцца было немагчыма. Але ў той жа вечар, узяўшы з Карпюка слова, што ён захавася гэты ў сакрэце, я расказала яму пра нечаканае «даручэнне», а па вяртанні адгаварылася тым, што ні аб чым «такім» іашыя пісьменнікі з літоўцамі не гаварылі.

І трэба ж было, каб праз дватры месяцы, выступаючы на адкрытым партыйным сходзе, Аляксей Нічыпаравіч закончыў свае выступленне тым, што публічна абвінаваціў адпаведныя органы ў назіранні за творцамі! і скончыў словамі (як мне пасля перадалі):

Вы ўжо і маладых паэтаў, як вось Олю, прымушаеце станавіцца такімі, як вы! Наіто з самага пачатку псуеце ім жыццё ?

І за гэтыя ўдзячныя Аляксею Нічыпаравічу — больш да мяне ніхто і ніколі не падыходзіў, так што не давялося мне пасля, як А. Емялья наву ці С. Адамовічу, публічна вінаваціцца ў тым, што не змаглі, не выстаялі...

А вось пра іншую сітуацыю ён апавядаў мне сам, прычым ў гумарыстычнай форме пасля гэтага іншым расказваў пра яе Васіль Быкаў.

Было гэты ў час рэспубліканскага семінару творчай моладзі восенню 1970 г. Я нажыла сабе вялікую непрыемнасць: адмовілася ад Ганаровай граматы ЦК ВЛКСМ, якую мне павінны былі ўручыць у канцы гэтага семінару. Было нас гіяцёра маладых, хто ведаў аб будучых узнагародах, і мы вырашылі абставіць гэтую адмову гучна: заявіць тым пратэст супраць русіфікацыі і супраць рэпрэсій ў БДУ (тады якраз выключылі з універсітэту А. Разанава і В. Яраца). Так сталася, што першаю выклікалі мяне, і я зрабіла так, як мы дамаўляліся. Але іншыя — спалохаліся. Быў вялікі скандал, калі

сакратар ЦК ЛКСМБ Анціпаў пакінуў нават традыцыйны банкет, бо мяне не выгналі, як ён, відаць, спадзяваўся, ні з Дому творчасці, ні з Саюзу пісьменнікаў.

Карпюк, які гэтай ноччу ехаў у цягніку на сустрэчу з загадчыкам аддзела прапаганды С. Паўлавым, нічога пра гэта не ведаў. І таму, калі Паўлаў адразу накінуўся на яго за ідэалагічныя хібы гродзенскіх пісьменнікаў і пры гэтым закончыў: «А тут яшчэ гэтая Вашая Іпатава!», Аляксей Нічыпаравіч бадзёра адрапартаваў:

А што Іпатава? Маладая паэтка, цалкам знаходзіцца пад маім уплывам!

Яно і бачна! — закрычаў ідэолаг, і перцу, якім ён пасля доўга пасыпаў беднага А. Н., мабыць, хапіла б на ўсе сталоўкі не толькі Гародні, але й Мінску...

Калі ж па гэтай справе ў Гродна была адпраўлена адмысловая камісія Саюза пісьменнікаў, ён, як не раз расказваў В. Быкаў, сустрэў старшыню камісіі А. Алешку такімі словамі:

Як ты згадзіўся паласкаць гродзенскіх пісьменнікаў, то руку я табе не падам — бо не паважаю.

Але як старшага ад Саюза пісьменнікаў, па службовай неабходнасці я павінен цябе сустрэць — то давай павітаемся!

Разам з ім мы пасля пісалі ТЛУМАЧЭННЕ, якое Алешка і камісія гіавезлі назад у Мінск. Там гэтую справу хутка «патушылі» М. Танк і І. Шамякін. Аднак у Гародні мяне паспрабавалі выключыць з камса мола, што аўтаматычна пазбаўляла мяне працы на тэлебачанні, дзе я ўжо працавала.

Дарэчы, пераход на іншую працу ці, дакладней, мае ўцёкі з абкама камсамола Аляксей Нічыпаравіч разумеў. «Не магу!» — казала я яму. «Мяне нядаўна паслалі на сход у аблпраект, дзе камсамольцы павінны выключыць з камсамолу дзяўчыну затое, што яна... жылаз французам! Я не магу ўдзельнічаць у гэтым!»

Ён разумеў. Але на сваю другую гірацу ў Гродна я ўладкоўвалася ўжо сама — займсла немалы аўтарытэт як аўтарка зборніка вершаў, і таму на тэлебачанне мяне ўзялі ахвотна.

Калі мяне адпусцілі з абкама з фармулёўкай «Звольніць у сувязі з нараджэннем дзіцяці», я была проста шчаслівай. Новая творчая праца, знаёмствы, спаталенне прагі болей ведаць пра гісторыю Гродзеншчыны, пра яе барацьбу за беларускасць і за свабоду...

Гэтаму не перашкаджала і нараджэнне сына. Дарэчы, мне дапамагалі ўсім аддзяленнем: Данута Бічэль аддала каляску свайго Валеркі, Аляксей Карпюк і Васіль Быкаў прыйшлі ў адведзіны і прынеслі грошай.

Памятаю, як яны рапгоўна, без званка, пастукаліся ў дзверы. У ква тэры быў страшэнны беспарадак: сын у мяне нарадзіўся з вывіхам тазасцегнавых суставаў, я амаль не спала па начах, а муж быў на працы. Было няёмка, але абое яны мяне суцешылі і падбадзёрылі. Патрымалі адзін за адным на руках Руслана, пажадалі яму быць добрым беларусам (пра гое, як ён спяваў два гады беларускія песні, узгадвае ў адным з лістоў Ларыса Геніюш). І вось дзіва: сын, які да таго крычаў бесперастанку, раптам супакоіўся, сцішыўся і адразу заснуў. Я прапанавала гарбаткі, але яны, мабыць, пашкадавалі маіх высілкаў і хутка пайшлі, а я, ледзь толькі за імі зачыніліся дзверы, адразу ўслед за сыпам пра вапілася ў соі і спала разам з ім амаль да вечара.

Шмат можна ўзгадваць розных выпадкаў, звязаных з нашым аддзяленнем і асобай А. Карпюка. Аб тым, як нам тады жылося, напісалі вершпародыю маладыя і гарэзныя А. Вярцінскі і П. Макаль. Я прыводзіла яго ў сваіх «Мемуарах» на «Свабодзе», але тады не ведала, хто аўтары, хаця і памятала тых радкі напамяць. Высветліла ж аўтарства зусім нядаўна, калі разам з А. Вярцінскім ехала з Зэльвы, дзе пад дажджом (не знайшлося памяшкання!) мы святкавалі 95годдзе Ларысы Геніюш.

Тут штодзень дыміць азотнатукавы, Копець індустрыі несучы. Тут штодзённа Быкава застуквалі Абласнога рангу стукачы. Тут Бічэль з Іпатавай сварыліся, і такія словы гаварыліся: «Не хадзі да Карпюка, Іпатава, Не адна ты ў яго сімпатыя!» Тут за праўду на агонь пякельны, Быццам трапяткога шчупака, Цягнуць на гарачую патэльню, Смажаць Аляксея Карпюка.

Нядаўна ў лістах Ларысы Антонаўны я прачытала, што Данута была страшэнна абураная тымі чатырма радкамі пра нашыя нібыта сваркі зза Карпюка. Не было ніякіх сварак — гэта, канешне, хлопцы дадалі, як гаворыцца, дзеля каларыту. Я ўвогуле і не магла абурацца: Аляксей Нічыпаравіч быў заўеёды для мяне як бацька, а Данута — як старэйшая сястра, і я ўсіх іх, уключаючы Васіля Уладзіміравіча, страшэнна любіла, захаплялася імі. Я ў свой час успрыняла тую штрафку як прызнанне сваёй нейкай даросласці, нібы я раблюся хоць крыху роўнай ім —хаця б у гэтых жартоўных радках....

Дарэчы, хацела б я ўзнавіць у памяці і верш, які Данута Бічэль чытала на 60годдзі А. Карпюка і які заканчваўся выдатным, як на мой погляд, азначэннем яго асобы:

Карпюк магутны, нібы зубр,
Які пасецца ў запарку.

Запаркам для гэтага магутнага зубра была ўся нашая рэчаіснасць. З аднаго боку — ў савецкай улады было як бы прызнанне аўтарытэту пісьменнікаў. І з нашым абласным аддзяленнем лічыліся: пісьменнікаў

заўсёды запрашалі на розныя гарадскія і абласныя ўрачыстасці, ім у абыход чаргі давалі кватэры. З другога боку, існаваў заўсёдни нагляд, рэгулёўка дзейнасці і імкненне абмежаваць творчасць жорсткімі рамкамі дазволенага. Вось на гэтым і палягаў асноўны канфлікт Карпюка з уладамі — ён рэзаў «праўдуматку» у вочы, а гэта не падабалася.

Яго цкавалі ў Гродне, можа, не так жорстка, як Ларысу Геніюш у Зэльве: усёткі быў ён кавалер ордэна «Віртуці мілітары», заслужаны партызан, аўтар многіх славурых на Гродзеншчыне кніг, такіх, як «Данута» і «Вершалінскі рай». Аднак хто можа штосьці параўноўваць у такой справе, як цкаванне? Тым болей такое, якое абрынулася на яго — выключэнне з партыі, абвінавачванне ў супрацоўніцтве з немцамі — з пачатка да канца сфабрыкаванае, пасля скінутае з яго, як быццам нічога і не было.

Але было, было! Быў сжаўцелы ягоны твар, калі ён прыязджаў у Мінск, хадзіў па інстанцыях, нешта даказваў. Адночы не вытрымаў, сарваў свой настрой пры нашай сустрэчы ў Доме літаратара: «Па выязджалі ў Мінск, кар'еру робіце, і пляваць вам на Гродна!» Мне было балюча, бо Гродна я змушана была пакінуць — пасля гісторыі з адвергнутай граматай ЦК на Гродзенскім тэлебачанні, дзе я працавала, да мяне чапляліся з бесперапыннымі прыдзіркамі, аднак я разумела ягоны стан. Ды і хіба можна было на яго крыўдзіцца ў такі горкі час? Памятаю, што кіраўніцтва Саюза пісьменнікаў спрабавала неяк палепшыць сітуацыю, але ўдалося гэта не хутка.

Думаю, што і без мяне нехта абавязкова апіша, узгадваючы Аляксея Нічыпаравіча як мужа барацьбіта, той уплыў і аўтарытэт, які ён меў у пісьменніцкім асяроддзі. Сапраўды — у час самых сумных пленумаў і сходаў, варта было толькі аб'явіць, што выступае Карпюк, як іранічны пісьменнік, што дымілі ў калідорах і з'едліва каменты валі прамойца, адразу ж падаваліся ў залю. І не шкадавалі — прамовы нашага гродзенца былі заўсёды самымі яркімі і жывымі, бо казаў ён тое, на што аемельваўся далека не кожны.

Я шчаслівая, што ён быў у маім жыцці. Яго заўсёды абкружала аўра нейкай асаблівай чысціні, якая часта здавалася ледзь не найўнай у нашым досыць складаным побыце. Ці змагаўся ён супраць п'янства (хадзілі цэлыя серыі анекдотаў «Як Карпюк даваў п'янству бой»), ці угаворваў гродзенцаў не рабіць з вуліц сметнік, ці грукаў на начальства кулаком — быў заўсёды гранічна шчыры. Шчыра асуджаў разводы і абараняў, як цяпер кажуць, сямейныя каштоўнасці. У кароткіх яго рэпліках пра ўласную сям'ю (калі пры нас даводзілася гаварыць па тэлефону з жонкай Інай Анатолеўнай ці з дзецьмі) адчувалася любасць да іх і гонар, асабліва што тычыла жонкі.

Шмат, шмат засгалося ў маім жыцці ад Аляксея Карпюка! Вось ад зін толькі штрых: неяк прыбеглая ў адцзяленне ўся такая расфранчаная, на вялікіх абцасах, задаволеная сабою і светам. Аляксея Нічыпаравіч жорсткаю рукой падводзіць да люстра: «Оля, свецкія дамы ніколі не фарбаваліся. У ранейшыя часы вочы падводзілі і вусны мазалі толькі ведаеш хго? Не кажы гэтае слова, бо дзяўчатам яго вымаўляць не прыстойна. А я табе скажу: прастытуткі!»

Вядома, я абурылася, я даказвала права сучасных дзяўчат на тое, што зараз назвала б «баявой размалёўкай канадскіх індзейцаў»... Ды з самага таго часу ўсё ж не карыстаюся ані пудрай, ані рознымі жаночымі прыладамі для прыгажосці. Не бяруся лічыць, колькі грошай зэканомілі мне тыя каргіюкоўскія словы, а вось што да часу — так, шмат. Бо часу пісьменніку заўсёды бракуе. Асабліва калі ён піша гістарычныя раманы і вымушаны гадзінамі крукам сядзець над летапісамі і фаліянтамі.

Гэта — жыццёвыя аскабалкі з тых незабыўных гадоў маладосці. А была і сур'ёзная, удумлівая вучоба — у сталага пісьменніка, які пражыў яркае, поўнае прыгод і нягод жыццё і перадаў гэта праз мас тацкія вобразы і ідэю гвораў. У іх жыве, пераліваецца моўнымі фарбамі сакавітая беларуская мова — негіяўторнагродзенская, дынамічная, свежая, як раса.

Зараз мы ўсе перажываем час, калі ў шалёным віры падзей нібы пераціраюцца і канаюць усе ранейшыя культурніцкія і духоўныя каштоўнасці. Але мне верыцца — у беларускай літаратуры назаўжды застанецца лепшае са створанага гродзенскім рамантыкам Аляксеем Карпюком...

Верасень 2005 г.